

Панасюк В. В.,

ад'юнкт Національної академії
внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ СИСТЕМАТИЧНОСТІ ПРИ КВАЛІФІКАЦІЇ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА, ВЧИНЕНОГО ЩОДО ОСІБ ПОХИЛОГО ВІКУ

Питання сімейного насилля досить актуальне на сьогоднішній день не тільки в Україні, а й у всіх країнах світу. Як зазначають дослідники, домашнє насильство – це проблема, що стосується не тільки однієї людини, пари, чи сім'ї, його причини пов'язані з економічною ситуацією, суспільними нормами та ставленням до насильства. Від домашнього насильства можуть потерпати всі члени родини, проте найчастіше воно торкається слабких, нездатних до самозахисту та залежних членів сім'ї: дітей, людей похилого віку, осіб з обмеженими фізичними чи психічними можливостями, а також жінок, які зазвичай фізично слабші за чоловіків, та інколи можуть економічно залежати від партнера [1, с. 4].

Питання домашнього насильства перебуває у центрі уваги науковців з різних галузей права та висвітлювалася, зокрема, в дисертаціях з криміналістики, кримінології, адміністративної діяльності, психології та соціології. Проблематику домашнього насильства порушено в працях, зокрема: А. Б. Благої (2015 р.), О. М. Ткаленко (2016 р.), М. Г. Кузнєцова (2019 р.), Р. В. Кифлюка (2020 р.), О. І. Мотляха (2020 р.), О. В. Пчеліної (2020 р.), Ю. М. Слухасенко (2020 р.), І. А. Ботнарєнко (2021 р.), Т. В. Іщенко (2021 р.); окремі аспекти протидії насильству щодо дітей розглядали С. В. Романцова (2018 р.), Н. В. Лєсько (2019 р.). У цьому напрямі активізують свої зусилля і зарубіжні колеги (Duggan (Ed.), 2018; Mahapatro, 2018; Nagel, 2019; Nigam, 2019, 2021).

Відповідно до чинного законодавства, до осіб, які вчинили насильство в сім'ї, застосовуються заходи юридичної відповідальності, передбачені кримінальним, адміністративним або цивільним законодавством України. Адміністративне законодавство України містить спеціальну норму, що закріплює адміністративну відповідальність за вчинення насильства в сім'ї, зазначені дії кваліфікуються за ст. 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

А ось, як зазначено в статті 126-1 Кримінального кодексу України «домашнє насильство» полягає в умисному

систематичному вчиненні фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою особа перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи.

Як ми можемо побачити, однією з обов'язкових ознак для кваліфікації дій за вищевказаною статтею є систематичність. Однак, стаття 126-1 Кримінального кодексу України не містить примітки, яка б надавала роз'яснення щодо словосполучення «систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства», що призводить до того, що при застосуванні цієї норми виникають різного роду питання щодо кваліфікації діяння за ст.126-1 Кримінального кодексу України в контексті «систематичності» [2].

Зважаючи на проблематику розуміння «систематичності» як ознаки домашнього насильства в розумінні статті 126-1 Кримінального Кодексу України – Верховний Суд в одній із своїх постанов сформував правовий висновок, який дозволив надати тлумачення поняттю «систематичність» в контексті цієї статті.

Зокрема, в постанові Верховного Суду від 25.02.2021 року у справі №583/3295/19 суд звернув увагу на наступне: «словосполучення «систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства» описує діяння. Закінченим кримінальне правопорушення вважається з моменту вчинення хоча б однієї із трьох форм насильства (фізичного, психологічного чи економічного) втретє, у результаті чого настав хоча б один із вказаних в законі наслідків. При цьому не має значення, чи було відображено в адміністративному протоколі поліції, в обмежувальному приписі чи в іншому документі факт перших двох актів насильства. Факт документування має значення для доказування систематичності, але не більше ніж інші передбачені законом докази».

Так, з матеріалів справи відомо, що чоловік, який раніше притягувався до адміністративної відповідальності за вчинення насильства в сім'ї, усвідомлюючи свою перевагу у фізичному розвитку, діючи умисно та з мотивів явної неповаги до існуючих норм співжиття в сім'ї, на ґрунті неприязних відносин, вчинив щодо своєї матері похилого віку дії психологічного насильства, що виразилось в словесних образах нецензурною лайкою та

демонстрації своєї фізичної переваги, тим самим завдав шкоду психічному здоров'ю потерпілої. Його систематичні протиправні дії призвели до психологічних страждань матері та погіршення якості її життя, вона перебуває у пригніченому тривожному стані, потребує постійної медичної та психологічної допомоги, хоче захиститись від насильства сина.

За вироком суду, чоловіка було засуджено до покарання у вигляді позбавлення волі строком на 3 роки.

Розглядаючи справу, ВС зазначив, що статтю 126-1 КК України передбачено кримінальну відповідальність за вчинення домашнього насильства, тобто умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи.

Об'єктивну сторону зазначеного кримінального правопорушення складають діяння, що виражаються в систематичному насильстві у формах фізичного, психологічного та економічного насильства. Сексуальне насильство виходить за межі цих форм і за наявності підстав кваліфікується за відповідними статтями КК України [3].

Тому, можна стверджувати, що навіть притягнення до адміністративної відповідальності за вчинення домашнього насильства два рази та вчинення після цього повторного випадку насильства дає підстави для кваліфікації діяння за статтю 126-1 Кримінального Кодексу України. Однак у цьому випадку головною умовою для відкриття кримінального провадження за статтю 126-1 Кримінального Кодексу України є той факт, що особу не має бути притягнуто за останній випадок до жодної відповідальності [4].

Однак, незважаючи на сформовану правову позицію Верховного Суду, в якій надано в певній мірі роз'яснення щодо практичного застосування статті 126-1 Кримінального Кодексу України – надалі в судовій практиці виникають труднощі щодо кваліфікації діяння як «систематичного» у зв'язку з існуючою прогалиною пов'язаною з відсутністю офіційно закріпленого законодавчого тлумачення.

Також при застосуванні статті 126-1 Кримінального Кодексу України виникають проблемні питання, які стосуються, зокрема того, *чи можна для кваліфікації діяння як*

систематичного відносити події, за які особа вже понесла відповідальність. З такими правовими колізіями зіштовхуються як працівники правоохоронних органів при кваліфікації події кримінального правопорушення, так і суди при вирішенні питання щодо наявності складу злочину, передбаченого статтею 126-1 Кримінального Кодексу України в контексті систематичності [5].

Отже, висвітлена проблема розуміння поняття «систематичності» як кваліфікуючої ознаки домашнього насильства, передбаченого статтею 126-1 Кримінального кодексу України, потребує правової регламентації шляхом доповнення цієї норми окремою приміткою, в якій буде роз'яснено, що розуміти під «систематичністю» домашнього насильства. В свою чергу, це буде мати позитивний вплив на правильність кваліфікації кримінального правопорушення на стадії внесення відомостей в ЄРДР, ухвалення судових рішень з дотримання норм закону України про кримінальну відповідальність, формування сталої та єдиної судової практики в контексті застосування статті 126-1 Кримінального Кодексу України.

Список використаних джерел

1. Запобігання насильству в сім'ї у діяльності фахівців соціальної сфери: навчально-методичний посібник / Авт. кол.: Бондаровська В.М., Булах Л.В., Журавель Т.В. та ін. / За заг. ред. Бондаровська В.М., Бордіян Я.І., Журавель Т.В., Пилипас Ю.В. К.: КАЛИТА. 2014. 282 с. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/6402/1/T_Zhuravel_Y_Pilipas_PNVSPSS_KSP&SR_IL.pdf.

2. Систематичність при домашньому насильстві. URL: <https://jurfem.com.ua>.

3. Домашнє насильство: Верховний суд висловився стосовно систематичності діяння. *Судово-юридична газета*. URL: <https://sud.ua/ru/news/publication/>.

4. Домашнє насильство: Верховний суд висловився стосовно систематичності діяння. *Судово-юридична газета*. URL: <https://sud.ua/ru/news/publication/>.

5. 126-1 Кримінального Кодексу України. Домашнє насильство на практиці. Консультації юридичних клінік. *Асоціація юридичних клінік в Україні*. URL: <https://legalclinics.in.ua>.